

УДК 342.1/.5

Володимир Толстенко,

кандидат юридичних наук,

докторант Національного університету «Острозька академія»

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ВЛАДИ В ГЕНЕЗІ ФОРМИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено роль принципу поділу влади у генезі форми сучасної держави. Визначено історичні трансформації тлумачення принципу поділу влади в аспекті створення системи гарантій від узурпації державної влади, забезпечення демократизму та унеможливлення набуття державою монархічної форми. Охарактеризовано організаційні та функціональні наслідки запровадження принципу поділу державної влади. Проаналізовано основні напрями впливу принципу поділу влади на форму держави в цілому та на її окремі елементи, а також на характер сполучення правової і політичної форми держави.

Ключові слова: форма держави, теорія держави і права, поділ влади, гілки державної влади, полікратизм, система стримувань і противаг, гарантії демократизму.

Поряд з усталеним у теорії держави і права аналізом форми держави через характеристику її основних елементів, дедалі більшого поширення набуває методологія комплексного дослідження цього феномена через виявлення нових аспектів форми держави, якими є характер організації державної влади, специфіка сполучення політичних і правових форм держави, визначення основних тенденцій розвитку форми держави в сучасних умовах тощо. У цьому контексті особливої ваги набувають питання, пов'язані з вивченням тих фундаментальних принципів та механізмів, які наразі унеможливають постання монархічних форм держави і гарантують демократизм форми сучасної держави. З-поміж таких принципів, поза всяким сумнівом, є принцип поділу влади, який, за словами К. Бабенка, є одним із головних принципів державного розвитку у ХХ та на початку ХХІ століття [1]. Тому, на думку цілого ряду провідних вітчизняних юристів, і сам процес реалізації політики, і її вплив на форму держави можуть розглядатися в аспекті поділу влади [2]. До речі, це важливо й з огляду на те, що наразі, крім традиційних, часто виділяють ще й так звані додаткові гілки державної влади, які дозволяють значно краще висвітлити специфіку форми держави з погляду аналізу характеристик та властивостей взаємодії держави і суспільства (мається на увазі установча влада, яка, будучи публічною і політичною, тим не менш,

має своїм джерелом суспільство чи точніше — народ [3]).

Утім, говорячи про роль принципу поділу влади в генезі форми сучасної держави, необхідно акцентувати увагу не лише на його теоретичній і практичній значущості, а й на тих причинах, які роблять його дослідження актуальним для юридичної науки. У цьому сенсі слід вказати на наступні причини. По-перше, принцип поділу влади безпосередньо пов'язаний не лише з таким елементом форми держави, як політичний режим (зокрема, як вказує Т. Ремінгтон, саме забезпеченість принципу поділу влади є одним із ключових критеріїв визначення типу політичного режиму і типу держави в цілому [4]), але й зі способами сполучення політичної і правової форми держави (наразі такими способами визнають моделі правової, соціальної та ліберальної держави [5]). Справді, в сучасній юридичній науці принцип поділу влади визнається фундаментальним для будь-якого типу держави, в якій панує ідея полікратії та створені запобіжні механізми від монополізації публічної влади та зловживання нею. З цього погляду, актуалізується потреба уточнення значення поділу влади саме з погляду розвитку полікратичної форми держави, де політика реалізується у чітко визначених правових межах та корелює із встановленими на конституційному рівні правами і правовими цінностями. Більше того, якщо пристати на думку тих юристів, які доводять доціль-

ність виділення таких двох загальних типів, як правова і неправова форма держави, то тоді принцип поділу влади виступатиме ключовим критерієм для розрізнення і розмежування цих двох форм держави [6].

По-друге, як у класичній, так і в сучасній теорії держави і права визнається положення про вплив форми держави на те, в який спосіб реалізується на практиці принцип поділу влади: «...конкретне втілення принципу поділу влади визначається... умовами часу та місця, а також істотно залежить від форми конкретної держави — форми правління, форми територіального устрою і політичного режиму» [7]. Утім останнім часом дедалі більшого визнання набуває теорія діалектичного зв'язку між поділом влади та формою держави. Тобто не лише форма держави детермінує конкретні моделі практичного втілення принципу поділу влади, а й те, в який саме спосіб реалізований принцип поділу влади дозволяє стверджувати про реальну форму держави. У цьому сенсі саме аналіз специфіки реалізації цього та інших принципів побудови системи публічної влади є підставою для висновку про те, чи ми маємо справу з реальною формою держави, чи лише з псевдоформою, коли насправді спостерігається істотна розбіжність між юридично закріпленою формою держави та її реальним політичним ладом та устроєм. Це, у свою чергу, передбачає більш ретельне дослідження ролі принципу поділу влади в генезі форми сучасної держави.

По-третє, у світлі процесу конституційної модернізації, який наразі триває в Україні, суттєво актуалізується проблема оптимального визначення форми держави в оновленій Конституції. Причому питання полягає не стільки в пошуку адекватної юридичної формули форми Української держави, скільки у розробці та запровадженні реальних механізмів підтримання стабільності зазначеної форми, а також гарантуванні її динамічного розвитку відповідно до потреб суспільства. Не викликає сумніву, що одним із таких механізмів є ефективна система поділу влади, коли, попри свою цілісність та єдність, державна влада, тим не менш, ніколи не концентрується в якомусь одному центрі і не може ставати предметом тотальних маніпуляцій з боку тих чи інших органів держави, службових або посадових осіб. Все зазначене вище підтверджує актуальність та наукову значущість

аналізу принципу поділу влади в генезі форми сучасної держави.

Утім, приступаючи до цього дослідження, необхідно внести певні уточнення щодо того, який саме зміст вкладається в поняття «поділ влади». Справа у тому, що до сьогодення дня в юридичній науці не припиняються суперечки стосовно того, у чому саме полягає зміст принципу поділу влади. Доволі часто, посилаючись на історичну ретроспективу та намагаючись віднайти коріння цієї теорії ще у античних авторів, забувають про те, що як для Античності, так і для Середньовіччя і доби Відродження сама ідея поділу влади була практично відсутня, оскільки тоді йшлося не стільки про поділ влади як такий, скільки про поділ окремих функцій державної влади. Наприклад, ще у діалозі Платона «Держава» легко знайти обґрунтування доцільності розподілу військових, управлінських та виробничих функцій [8]. У його учня Арістотеля, автора славнозвісної праці «Політика», це саме вчення набуло ще чіткіших контурів, коли він розмежовує законодавчі та виконавчі функції, які повинні виконуватись різними органами державної влади. Щодо останнього, доволі цікавий аналіз надає А. Коваленко, який, досліджуючи Арістотелеву концепцію «правильного встановлення державних посад», доводить, що вже на цьому етапі ми зустрічаємо розроблену та оригінальну модель поділу функцій органів державної влади [9]. Але, як було вказано вище, практично до початку XVIII ст. форма держави асоціювалася переважно з формою правління, а сама ідея поділу влади тлумачилася виключно як розподіл функцій між різними органами, який продиктований міркуваннями оптимальної організації системи державної влади. При цьому домінуючим типом держави весь цей час була саме монархія, в якій найвищим уособленням і одночасно центром публічної влади залишалась влада монарха, який фактично міг виконувати усі три типи функцій (законодавчі, виконавчі і судові), тоді як народ виступав не стільки носієм суверенітету, скільки об'єктом панування, який сприймався як пасивна маса, яка не може і не повинна визначати ані форму, ані сутність держави і державної влади. Значною мірою переосмислення ідеї форми держави відбувалося під впливом двох тенденцій, якими стали: а) розвиток теорії суверенітету, завдяки яким поряд з

владою монарха і держави було визнано ще одного носія суверенітету, яким постав народ (говорячи про принцип суверенітету, Ж. Мере пов'язує його поширення в Європі з іменем Н. Макіавеллі [10]); б) поява теорій поділу державної влади, завдяки яким було закладено основу для поступової розбудови полікратичної моделі форми держави. Однак, оскільки перша група теорій не є предметом нашого дослідження, сконцентруємо увагу виключно на теорії поділу влади. Для цього двома ключовими іменами є Дж. Локк та Ш. Л. Монтеск'є.

Як перший, так і другий мислителі чужо усвідомлювали те, що обмеження держави виключно монархичною формою просто не відповідало ані науковим здобуткам тогочасної державно-правової науки, ані суто практичним вимогам державного і правового розвитку. Саме тому Дж. Локк одним із перших у своїй праці «Два трактати про державне правління» спробував побудувати принципово нову модель організації державної влади, яка передбачала докорінне переосмислення форми держави. Сама ідея монархичної форми держави видавалась йому визначально хибною, оскільки джерелом влади він вважав не державу, а саме народ, який через укладання первинної угоди (де, за словами Д. Прокопова, знайшли своє відображення принципи природного права та загальні уявлення про свободу і справедливість [11]) створює і державу, і систему публічної влади. Однак публічна влада за своєю природою є двоїстою. Вона повинна: а) регулювати суспільні відносини шляхом видання законів і визначення норм належної поведінки; б) здійснювати управління відповідно до прийнятих і санкціонованих авторитетом держави законів. Перший аспект реалізується в діяльності законодавчої влади, яка, за словами Дж. Локка, є владою влади, «що має право вказувати, яким чином повинна застосовуватись сила держави для збереження спільноти та її членів» [12]. Ця влада є верховною з огляду на те, що вона повинна найбільш чітко і точно відображати суспільні інтереси [13]. За цієї самої причини її рівень легітимності є найвищим.

Другий аспект реалізується в діяльності виконавчої влади, яка хоча й реалізується на підставі законів, але також має певну свободу дії, яку Дж. Локк описував поняттям «прерогатива», маючи на увазі усі ті випадки, коли виконавча вла-

да отримує право діяти на власний розсуд (усього він припускав два випадки, коли прерогатива є виправданою: якщо в процесі регулювання суспільних відносин поставали такі аспекти або сфери, які не були врегульовані законом, і якщо закони, які мали застосовуватись для регулювання відповідних суспільних відносин, були явно застарілими та явно не відповідали поточним суспільним потребам [14]). Таким чином, у своєму вченні про поділ влади Дж. Локк продемонстрував перспективи розвитку нової полікратичної форми держави. Причому зазначений полікратизм форми держави гарантувався як на рівні принципу суверенітету завдяки визнанню поряд із державним суверенітетом народного суверенітету, так і на рівні самої державної влади через виділення двох центрів влади, які хоча і діють заради досягнення спільної мети, але за визначенням не можуть підпорядкувати собі одна одну.

Незважаючи на чимало подібностей у теорії Ш. Л. Монтеск'є, слід зазначити, що принцип поділу влади він сприймав як невід'ємну властивість та необхідну ознаку республіканської форми держави, в якій правління може реалізовуватись або народом (тоді ми маємо справу з демократією), або його частиною (аристократією) [15]. В такому разі державна влада не може належати одній особі або виходити з одного центру, як це відбувається в умовах деспотичної чи монархічної форми держави. Але сам факт визнання громадян органічною частиною системи функціонування та формування публічної влади, без чого не може існувати і розвиватись республіканська форма держави, ще не є гарантією того, що ця форма держави є стабільною і не стане з часом (повільно, або навпаки — швидко) втрачати свої властивості, набуваючи нових формальних та сутнісних ознак. Ці міркування спонукали Ш. Л. Монтеск'є до пошуку такої моделі в системі організації державної влади, яка б максимально ефективно забезпечувала стабільність державної форми. Як відомо, такою моделлю для Ш. Л. Монтеск'є стала модель поділу влади, завдяки якій йому вдалося «звести розмежування влад у систему стримувань та врівноважень між різними гілками державної влади» [16]. Чи не найбільш відоме та найбільш часто цитоване положення з його праці «Про дух законів» звучить наступним чином: «Все загине, якщо три влади: влада творити за-

кони, влада приводить до виконання постанови загальнодержавного характеру і влада судити злочини будуть сполучені в одній особі чи в одній установі» [17]. Не зупиняючись зараз на усіх проблемах, що випливають з цієї моделі, акцентуємо увагу лише на тому, що саме у поділі влади цей непересічний мислитель убачав запоруку збереження і постійного відтворення полікратичної форми держави, яка за жодних обставин не перетвориться ані на деспотію, ані на монархію.

Таким чином, вже від самих своїх витоків, що сягають в Європі доби Нового часу, теорія поділу влади ніколи не обмежувалась виключно питаннями оптимізації функціонування системи державної влади та її органів (як це було протягом усіх попередніх етапів розвитку державно-правової і політичної думки), а мала безпосередній стосунок до форми держави. Причому сама ця форма сприймалась не як дещо зовнішнє щодо держави і державної влади, а як необхідний наслідок її внутрішньої генези, що включає у себе докорінне переосмислення як джерела державної влади, так і способу та цілей її існування. Цікавим і одночасно вельми важливим кроком осмислення ролі принципу поділу влади щодо форми держави стали праці американських конституціоналістів. Насамперед маються на увазі номери «Федераліста» за авторством О. Гамільтона, Дж. Медісона та Дж. Джея. Розвиваючи ідеї Ш. Л. Монтеск'є, вони від самого початку доволі чітко вказували на те, що «законодавча, виконавча і судова влада мають бути розподіленими і незалежними одна від одної тією мірою, якщо природа вільного правління це припускає і наскільки це відповідає зв'язку, що пов'язує весь державний устрій в одне нерозривне ціле і дружню єдність» [18]. При цьому, говорячи про державу, вони, фактично, пропонували виділити дві основні її форми, якими є: тиранічна держава та демократична держава. Основна відмінність між ними полягає у тому, якою мірою в державі забезпечується політична свобода [19]. Дві зазначені форми держави можуть розвиватись за будь-яких форм правління, а отже, за певних умов республіка може бути не менш тиранічною, ніж монархія.

Так само той чи інший тип державно-територіального устрою не може слугувати гарантією від виникнення та поширення тиранії, яка може поставати як в уні-

тарній, так і в федеративній або конфедеративній державі. Гарантією політичної свободи, на думку «батьків-засновників» американського конституціоналізму, могла бути лише специфічна полікратична форма держави, в якій немає якогось одного верховного центра, який би мав право приймати свавільні рішення, керуючись лише власними інтересами й потребами. Невипадково, що вже у ХХ ст., коли Р. Нозік досліджуватиме феномен держави, він писатиме про те, що лише полікратична форма дозволяє гарантувати захист на території держави прав кожної людини і суспільства в цілому, адже для цього публічна влада повинна бути специфічним чином розподілена, оскільки будь-яка сконцентрована в одній особі або органі влада, як легітимована насилля, завжди діятиме тільки у своїх інтересах і порушуватиме право за будь-яких обставин [20]. Засобом уникнення тиранії (до речі, усі її небезпеки та причини її виникнення були всебічно висвітлені у працях Т. Джефферсона) для них був саме принцип поділу влади.

Щоправда, на відміну від європейської традиції, вони доволі швидко усвідомили й ті небезпеки, які може нести у собі зовнішньо демократична організація за умови порушення балансів між окремими гілками державної влади. З цього погляду, однією з головних небезпек їм видався законодавчий деспотизм. Шляхом розв'язання цієї проблеми, коли демократична форма держави не лише встановлюється (завдяки практичній реалізації принципу поділу влади), а й відтворюється, вони запропонували своєрідне розширення принципу поділу влади за рахунок запровадження моделі стримувань і противаг, адже «просте закріплення на папері конституційних меж між законодавчою, виконавчою і судовою владою не забезпечує достатнього захисту від тих вторгнень, які призводять до притаманного тиранії сполучення всієї повноти влади в одних і тих самих руках» [21]. Тому кожна з гілок державної влади повинна мати спеціальні інструменти недопущення будь-яких проявів монократизму, звідки б вони не виходили.

Отже, як бачимо, у працях американських конституціоналістів питання взаємозв'язку між принципом поділу влади та формою держави набули дещо нового звучання, адже для них саме рівень успішності та ефективності запровадження і забезпечення поділу влади (нагада-

емо, що ця «ефективність» пов'язувалась, за словами К. Бабенка, не тільки з поділом влади, а й зі створенням механізмів взаємодії між різними гілками державної влади [22]) поставав головним критерієм визначення форми держави, яка, у свою чергу, описувалась шляхом визначення того, в який спосіб організована державна влада і чи має вона певний центр, який би концентрував у собі всю повноту влади та необмеженість повноважень щодо застосування публічної влади.

Таким чином, від самих своїх теоретичних і методологічних витоків теорія поділу влади була доволі тісно пов'язана з поняттям форми держави, адже, як вказують сучасні юристи, сенс поділу влади полягає не у тому, щоб просто розділити три або більше типів функцій, а у тому, щоб виключити або гранично мінімізувати можливості свавілля з боку владних органів і посадових осіб [23].

Останнє зауваження виявляє свою теоретичну і методологічну значущість й з огляду на те, що вже з початку XIX ст. в державно-правовій науці робилися непоодинокі спроби проінтерпретувати принцип поділу влади як своєрідний деструктивний чинник, що руйнує не просто систему державного управління (в широкому значенні цього поняття), а й державність як таку. Невипадково ще Р. фон Мольтке зазначав, що поділ влади на практиці обертається дробленням державної влади та розпадом держави. З цих самих позицій з критикою теорії поділу влади виступав П. Лабанд, який вбачав у ній безпосередню загрозу цілісності держави та її єдності. У цьому світлі принцип поділу влади поставав як специфічна «псевдоформа» організації публічної влади, яка руйнує державу і перетворює її на штучне сполучення трьох окремо взятих «суверенітетів»: законодавчого, виконавчого і судового. Щоправда, зазначене тлумачення «деструктивного» впливу принципу поділу влади на генезу форми держави і державність як таку, навряд чи, на нашу думку, можна вважати коректним. Справді, причиною виникнення таких науково-юридичних інтерпретацій є не стільки хибність або шкідливість самого принципу поділу влади, скільки неточність того змісту, який вкладається у поняття «поділу» державної влади.

Ще на початку XX ст. на це питання звернув увагу Б. Кістяківський, який зазначав, що дослівне розуміння того, чим є поділ влади, часто спричиняє некорект-

ні у теоретичному плані висновки. Дійсно, як держава, так і її форма повинні мати ознаки цілісності: «Як держава є чимсь цілим, єдиним і неподільним, так і влада неподільна; влада належить державі в її цілісності, а отже, в ній немає декількох влад, а є лише одна і єдина влада» [24]. З цього погляду, будь-які спроби «дроблення» державної форми є не просто небезпечними, а й вельми шкідливими для суспільства. Але поділ влади — це насамперед спосіб утворити в її межах декілька центрів, кожен з яких спільно з іншими виконує загальнодержавні функції, однак може у разі потреби стримувати авторитарні тенденції, які можуть виникати всередині державної влади. За цієї причини, як доводить відомий російський дослідник А. Автономов, принцип поділу влади є не шляхом до «ослаблення» демократії, а навпаки — реальним механізмом її оформлення, підкріплення та посилення [25]. Більше того, завдяки принципу поділу влади гарантується стійкий баланс між правом і політикою, оскільки незалежність судів та суддів (як окремої гілки державної влади, яка усталено у класичній державно-правовій теорії вважалася «найслабшою») є запорукою того, що праву забезпечуватиметься верховенство у житті і розвитку суспільства та держави.

Фактично, таке сприйняття принципу поділу влади характерне не лише для сучасної юридичної науки, а й для конституційної практики переважної більшості держав світу, де на найвищому законодавчому рівні принцип поділу влади закріплюється як конститутивний й такий, що визначає сутність і форму державної влади. Як відомо, в Конституції України принцип поділу влади відображено в ст. 6: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України». У ст. 5 Конституції Вірменії цей принцип закріплено в наступний спосіб: «Державна влада здійснюється на основі принципу розподілу законодавчої, виконавчої і судової влад». Стаття 3 Конституції Казахстану містить таку юридичну формулу: «Державна влада здійснюється відповідно до принципів поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову та їх взаємодії між собою з використанням системи стримувань і проти-

ваг». Тобто у всіх сучасних конституціях, де визнається й реалізується принцип поділу влади (а таких конституцій, за словами В. Чиркіна, переважна більшість [26]), він закріплює полікратичну форму держави, гарантує її та забезпечує стабільність як окремо взятих політичної і правової форм держави, так і форм їх сполучення.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо сформулювати наступні **висновки**.

По-перше, усталений в класичній теорії держави і права розгляд принципу поділу влади лише як специфічної моделі організації публічної влади за умов запровадження конкретних форм республіканського правління виявляє свою обмеженість з огляду на те, що він має безпосередній вплив не лише на форму правління, а й на форму держави в цілому, оскільки стосується як організації і функціонування самої державної влади, так і того, в який спосіб вона реалізується в процесі взаємодії держави і суспільства.

По-друге, принцип поділу влади як за-

побіжна інституціонально-правова конструкція, яка забезпечує демократизм держави, виконує ще й важливу превентивну функцію, суть якої полягає в унеможливленні суцільного домінування політики над правом. Тобто, завдяки цьому принципу утворюється баланс між політикою і правом, політичною і правовою формою держави, що, зрештою, створює умови для постійного та стабільного правового регулювання діяльності держави і системи державної влади, яке, в свою чергу, засновується на універсальних правових цінностях.

По-третє, не виступаючи елементом руйнації цілісності державної влади, принцип поділу влади сприяє істотній трансформації форми держави, яка, відходячи від монархічної моделі, набуває властивостей полікратичної форми держави. Ця форма жодним чином не означає утворення всередині держави своєрідних «квазі-державних елементів» (якими інколи вважають гілки державної влади), а лише докорінно змінює спосіб організації та функціонування державної влади.

ПРИМІТКИ

1. Бабенко К. А. Конституційні засади розвитку і регулювання політико-правових відносин в Україні : монографія / К. А. Бабенко. — К. : Ін Юре, 2008. — С. 156.
2. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми : монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. — Х. : Право, 2010. — С. 33.
3. Комарова В. В. Учредительная власть и формы ее реализации / В. В. Комарова // Современное общество и право. — 2011. — № 1 (2). — С. 14.
4. Ремингтон Т. Демократизация, разделение властей и объем государственных полномочий в России / Т. Ремингтон // Сравнительное конституционное обозрение. — 2004. — № 4 (49). — С. 28—29.
5. Актуальные проблемы правовой теории государства / под ред. В. П. Малахова, А. И. Клименко. — М.: ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2013. — С. 55—57.
6. Калинович А. Э. Разделение властей как критерий различения формы правового и неправового государства / А. Э. Калинович // Актуальные проблемы гуманитарной науки и гуманитарного образования : сб. науч. трудов. — СПб. : Изд-во Политех. ун-та, 2007. — С. 160—175.
7. Актуальные проблемы конституционного права / под ред. В. П. Журавлева, А. Э. Чернокова. — СПб. : ИВЭСПЭН, 2012. — Ч. 1. — С. 95—96.
8. Халин К. Е. История политических и правовых учений / К. Е. Халин. — М. : ТК Велби ; КноРус, 2006. — С. 23—25.
9. Коваленко А. А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія та практика : монографія / А. А. Коваленко. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — С. 90—92.
10. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Ж. Мере. — Л. : Кальварія, 2003. — С. 13—14.
11. Прокопов Д. Є. Проблеми визначення поняття природного права в добу Нового часу (на матеріалі правової теорії Дж. Локка) / Д. Є. Прокопов // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2008. — № 5. — С. 23—32.
12. Локк Дж. Два трактата о правлении / Дж. Локк // Сочинения : в 3 т. — М. : Мысль, 1988. — Т. 3. — С. 346.
13. Там само. — С. 339.
14. Там само. — С. 357—358.

15. Графский В. Г. История политических и правовых учений / В. Г. Графский. — М. : ТК Велби ; Проспект, 2006. — С. 289.
16. Себайн Д. Г. Історія політичної думки / Д. Г. Себайн, Т. Л. Торсон. — К. : Основи, 1997. — С. 495.
17. Монтестьє Ш. Л. О духе законів / Ш. Л. Монтестьє. — М. : Мысль, 1999. — С. 139.
18. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея. — М. : Весь мир, 2000. — С. 326.
19. Разделение властей / отв. ред. М. Н. Марченко. — М. : Изд-во МГУ ; Юрайт-Издат, 2004. — С. 43.
20. Нозик Р. Анархия, государство и утопия / Р. Нозик. — М. : ИРИСЭН, 2008. — С. 149—150.
21. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея. — М. : Весь мир, 2000. — С. 337.
22. Бабенко К. А. Проблеми взаємодії гілок державної влади в політико-правовій традиції класичного американського конституціоналізму / К. А. Бабенко // Держава і право : зб. наук. праць. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — Вип. 18. — С. 133—139.
23. Теория государства и права / под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. — М. : Юрайт, 2013. — С. 188.
24. Кистяковский Б. А. Философия и социология права / Б. А. Кистяковский. — СПб. : РХГИ, 1999. — С. 486.
25. Автономов А. С. Правовая онтология политики: к построению системы категорий / А. С. Автономов. — М. : ООО «Инфограф», 1999. — С. 274.
26. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / В. Е. Чиркин. — М. : Юристъ, 2001. — С. 142—143.

Толстенко Владимир. Принцип разделения власти в развитии формы современного государства.

В статье исследована роль принципа разделения власти в генезисе формы современного государства. Определены исторические трансформации толкования принципа разделения власти в аспекте создания системы гарантий от узурпации государственной власти, обеспечения демократизма и предотвращения развития монархических форм государства. Охарактеризованы организационные и функциональные последствия реализации принципа разделения государственной власти. Проанализированы основные направления влияния принципа разделения власти на форму государства в целом и на ее отдельные элементы, а также на характер взаимодействия правовой и политической формы государства.

Ключевые слова: форма государства, теория государства и права, разделение власти, ветви государственной власти, поликратизм, система сдержек и противовесов, гарантии демократизма.

Tolstenko Volodymyr. The separation of powers principle in the development of the modern state form.

The article studies the role of the principle of separation of powers in the genesis of the modern state form. The author defines historical transformations in the interpretation of the principle of separation of powers in the terms of establishing a system of safeguards against the usurpation of state power, ensuring democracy, and preventing the development of monocratic state forms. Organizational and functional consequences of the principle of separation of powers are characterized. The author analyzes the main influences of the principle of separation of powers on the state form as a whole and on its elements, as well as on the nature of the interaction of legal and political state form.

Key words: state form, theory of state and law, separation of powers, branch of government, polikratizm, system of checks and balances, guarantees of democracy.